

3. Бондаренко Т. Типологія мовних помилок та їх усунення під час редагування журналістських матеріалів : дис... канд. філол. наук: 10.01.2008. Черкаси, 2003. 283 с.

4. Куляс П. Типологія помилок : підручник-монографія / Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. 464 с.

5. Мішеніна Т. Мовні девіації інтерферентного характеру в системі сучасної української мови. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2014. Вип. 11. С. 108–122.

6. Пилинський М. Мовна норма і стиль. Київ : Наук, думка, 1976. 288 с.

7. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970–1980.

8. Чурсанова Л. Анализ речевых ошибок. *Русский язык в школе*. 2001. №4. С. 36–38.

Інна Довбенко
Наук. керівник – к. філол. н., доц. Покопчук Л. В.

КЛАСИФІКАЦІЯ МОВНИХ НОРМ І ПОМИЛОК У ВІТЧИЗНЯНОМУ МОВОЗНАВСТВІ

Мовна норма належить до базових категорій культури мови, це також важливе поняття загальної теорії мови. Питання мовної норми перебуває в епіцентрі уваги вітчизняних мовознавців. Розбіжності в наукових трактуваннях терміна «норма» призводять до відсутності їхньої єдиної класифікації, що, зі свого боку, слугує свідченням різноаспектності підходів до вивчення окресленого мовного явища.

Мета статті – узагальнити й проаналізувати підходи вітчизняних науковців до класифікації мовних норм і помилок.

Серед вітчизняних науковців першу найбільш докладну класифікацію норм запропонував М. Пилинський. Науковець виділив недиференційовані загальномовні норми, функціонально-

стилістичні норми мови, функціонально-стилістичні норми мовлення та ситуативні стилістичні норми мовлення [Пилинський 1976: 13].

У лінгвістичній літературі розрізняють ще імперативні (строго обов'язкові норми, такі порушення засвідчують слабке володіння мовою) та диспозитивні норми (не строго обов'язкові, які допускають варіанти (стилістично марковані чи нейтральні) [Струганець 2002: 30].

На думку С. Єрмоленко, норми мови загалом співвідносяться з рівнями мовної структури (хоч і не ототожнюються з ними), науковець виділяє орфоепічні, орфографічні, словотвірні, лексичні, фразеологічні, граматичні та стилістичні норми [Єрмоленко 1999]. О. Пономарів також аналізує всі ці норми, крім орфографічних [Пономарів 2000].

Л. Струганець вважає, що норма існує на всіх мовних рівнях (як основних, так і допоміжних), тому доречно виокремлювати орфоепічні, акцентуаційні, лексичні, словотвірні, морфологічні, синтаксичні, стилістичні, орфографічні та пунктуаційні норми [Струганець 2011].

Порушення чинних мовних норм призводить до виникнення мовних помилок. Помилка – це аноматив, тобто таке ненормативне лінгвоутворення, що виникає внаслідок невмотивованого порушення літературної норми і є наслідком неправильних мисленнєвих операцій [Бондаренко 2003: 7].

Мовні помилки (аномативи) класифікують за порушеннями відповідних норм: усні і писемні; за розділами мовознавчих розділів (лексичні, словотвірні, морфологічні, синтаксичні тощо), а також за практичними розділами: орфоепічні, орфографічні, пунктуаційні.

М. Пентилюк у такий спосіб диференціює помилки: помилки в усному мовленні (орфоепічні, акцентні), помилки в писемному мовленні (правописно-орфографічні й пунктуаційні) та помилки в усному й писемному мовленні (змістові, лексичні, граматичні – морфологічні й синтаксичні, стилістичні) [Пентилюк 2003: 26]. Серед орфографічних помилок автор розмежовує грубі (порушення в передачі на письмі ненаголошених голосних, що перевіряються наголосом; написання букв на позначення дзвінких звуків наприкінці складу й слова; незнання будови слова; невміння великої букви в загальновідомих назвах тощо) і не грубі (вживання великої

букви у складних назвах неукраїнського походження; складні випадки переносу слів з рядка в рядок; пропуск одного з парних розділових знаків; помилки, що торкаються винятків із правил; повторювані однотипні помилки, описки, пропуски тощо) [Пентилюк 2003: 26].

Морфологічні помилки, за визначенням автора, «це вид граматичних помилок, що виявляються в порушенні творення граматичних форм, викривленні морфемної будови слова, неправильному творенні відмінкових форм, форми числа, дієвідмінювання та ін. [Пентилюк 2003: 27].

До синтаксичних помилок належать «порушення узгодження, прийменникового й безприйменникового керування, порушення зв'язку між займенником і тим словом, на яке він указує, дублювання займенником підмета, неправильний порядок слів та ін. [Пентилюк 2003: 27].

М. Пентилюк запропонувала таку класифікацію лексичних помилок: уживання слова у невластивому йому значенні; невдалий добір синоніма, що виражається в повторенні тих самих слів; сплутування різних за значенням, але близьких за звуковим оформленням слів (паронімів); уживання зайвих слів (плеоназми); лексичні анахронізми (слова, що не відповідають нормам певної епохи); порушення лексичної сполучуваності слів; повторення спільнокореневих слів (тавтологія); сплутування українських і російських слів; калькування російських слів і словосполучень; неправильне вживання міжмовних омонімів [Пентилюк 2003: 28].

М. Пентилюк пропонує розмежовувати стильові (порушення структури тексту того чи того стилю, змішування стилів) і стилістичні (недоцільне вживання оцінно-емоційно-експресивно забарвлених мовних засобів різних рівнів мовної системи [Пентилюк 2003: 28]. До стилістичних помилок автор відносить: порушення стильової єдності тексту: стилістична несумісність слів, різностильові синтаксичні структури, різностильове забарвлення тексту; неправильне вживання слів з переносним значенням, фразеологізмів, штучна образність; недоречне використання емоційно забарвлених слів і виразів, без урахування їхніх стилістичних функцій; невміння користуватися граматичними синонімами (варіантами словоформ, словосполучень і речень у текстах різних стилів); невиправдане вживання мовних штамів,

кліше; зайві в мовленні недоречно вжиті слова (слова-паразити); порушення милозвучності мовлення; невмотивоване нагромадження тих самих частин мови або їхніх форм; уживання громіздких, одноманітних синтаксичних конструкцій, що роблять текст стилістично виразним [Пентиліук 2003: 29].

На нашу думку, найбільш ґрунтовний аналіз мовних помилок, які трапляються в журналістських текстах, запропонувала Т. Бондаренко [Бондаренко 2003]. Дослідниця визначила типологічні ознаки ненормативних одиниць, з'ясувала причини виникнення помилок кожного типу, розробила критерії виявлення мовних помилок під час редагування газетних текстів тощо.

Беручи до уваги співвіднесеність мовних помилок із рівнем мовної системи, науковець виділила такі різновиди ненормативних утворень: орфографічні помилки, лексичні, фразеологічні, морфологічні, словотвірні, синтаксичні, пунктуаційні, стилістичні, орфоепічні та акцентуаційні аномативи [Бондаренко 2003].

Орфографічні помилки, на думку науковця, виникають унаслідок порушення орфографічної норми, тобто порушення чинних правил передачі звукової мови на письмі. Автор виокремлює два типи неправильного написання слів: власне орфографічні помилки (неправильні варіанти написання слів, що свідчать про порушення орфографічного правила); невласне орфографічні помилки (спотворюють значення лінгвоодиниці, але не фіксують порушення орфографічної норми) [Бондаренко 2003: 9].

До лексичних помилок дослідниця відносить: семантично модифіковані лексеми; плеоназми; помилки, зумовлені нерозрізненням значень паронімів та сплутуванням семантики міжмовних омонімів; інтерферени і росіянізми [Бондаренко 2003: 10].

Семантична модифікація лексем – це, на переконання дослідниці, лексико-семантичного процес, унаслідок якого слово частково або повністю втрачає свою концептуальність, системність, семантику і набуває властивостей, що нормативно йому не притаманні [Бондаренко 2003].

Плеоназми – семантично порожні, зайві, надлишкові слова, які структурно обтяжують фразу. Серед таких аномативів дослідниця виділяє дві групи поєднань із надлишковою інформацією:

компонентом надлишкової інформації стає лексема іншомовного походження і складником надлишкової інформації постають власне українські слова. Т. Бондаренко виділяє такі їхні моделі: «прикметник, що походить від іншомовного іменника + українська лексема»; «іменник іншомовного походження + іменник у родовому відмінку без прийменника»; «лексема іншомовного походження + іменник у непрямому відмінку з прийменником»; «прикметник іншомовного походження + займенник із прийменником»; «прикметник чи займенник рідної мови + прикметник іншомовного походження»; «числівник + запозичений іменник з кількісною семою»; «дієслово + відчислівниковий прислівник»; складноскорочені лексеми [Бондаренко 2003: 11].

Складниками надлишкової інформації, як стверджує дослідниця, можуть бути також і власне українські слова. У дисертації Т. Бондаренко виокремлює такі моделі плеоназмів, що виникають на рівні підрядного словосполучення [Бондаренко 2003: 12].

Інтерферема – лінгвоодинаця, утворена шляхом буквального перекладу з урахуванням фонетико-вимовних норм мови, що зазнає впливу. Не мотивовані номінативно, інтерферери не стають фактом мови, оскільки функціонують як паралельні, але несинонімічні до наявних засоби словесного вираження [Бондаренко 2003: 12].

«Росіянізм» – це слова чи мовні звороти, які утворені за зразком російських мовних форм, що можуть зазнавати часткової адаптації до фонетичного складу чи словотворчих особливостей української мови [Бондаренко 2003: 13].

«Суржикове утворення», на думку дослідниці, становлять російські елементи, що вживаються в обрамленні української граматичної системи та на тлі українських фонетичних норм і становлять гібридні форми [Бондаренко 2003: 13].

Морфологічні помилки – це такі ненормативні утворення, що не відповідають формальному вираженню хоча б однієї з граматичних категорій роду, числа, відмінка, ступеня порівняння, особи, часу, способу, стану, виду. Залежно від частиномовної належності ненормативної одиниці науковець виділяє кілька різновидів морфологічних помилок, які ґрунтуються на розрізненні частин мови, з якими пов'язана конкретна помилка [Бондаренко 2003: 14].

Серед морфологічних помилок Т. Бондаренко виокремлює такі різновиди: а) помилки в межах лексико-граматичного класу іменників; б) помилки в системі прикметника; в) ненормативні утворення форм числівника; г) відхилення від морфологічних норм у межах лексико-граматичного класу займенників; д) помилки у системі дієслівних форм; е) помилки у системі прислівників [Бондаренко 2003: 15].

Отже, мовна помилка, чи аноматив, – це свідоме (чи несвідоме) відхилення від чинних норм сучасної української літературної мови. Беручи до уваги співвіднесеність мовних помилок із рівнем мовної системи, виокремлюємо такі ненормативні утворення: орфографічні помилки, лексичні, фразеологічні, морфологічні, словотвірні, синтаксичні, пунктуаційні, стилістичні, орфоепічні та акцентуаційні аномативи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко Т. Г. Типологія мовних помилок та їх усунення під час редагування журналістських матеріалів : автореф. дис.... канд. філол. наук : 10.01.08 / Інститут журналістики КНУ ім. Т. Шевченка. Київ, 2003. 18 с.
2. Єрмоленко С. Нариси з української словесності: стилістика та культура мови. Київ : Довіра, 1999.
3. Пилинський М. Мовна норма і стиль. Київ : Наук. думка, 1976. 288 с.
4. Пашковська Г. До класифікації мовних норм. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. 2009. Вип. 27. С. 150–156.
5. Пашковська Г. Проблема норми в лінгвістиці. [Електронний ресурс]. URL: http://philology.knu.ua/library/zagal/Movni_i_konceptualni_2010_29/195_199.pdf (дата звернення 27.02.2020).
6. Пентилюк М. Мовленнєві помилки та принципи їх класифікації. *Українська мова та література в школі*. 2003. № 3 (28). С. 26–29.
7. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови : [підручник]. – [3-тє вид., перероб. і доповн.]. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2000. 248 с.
8. Струганець Л. Диференційні ознаки норми літературної мови. *Культура слова*, 2011. № 74. С. 34–43.

9. Струганець Л. Динаміка лексичних норм української літературної мови. Тернопіль : Астон, 2002. 352 с.

Дар'я Драпак
Наук. керівник – к. філол. н., доц. Кухар Н. І.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ПРИСВІЙНОСТІ В ПРОЗІ ВОЛОДИМИРА ЛИСА

Посесив, присвійний відмінок, присвійна форма — граматична форма, що виражає значення належності, приналежності об'єкта суб'єкту. Це не обов'язково належність або власність у вузькому сенсі, а уся сукупність аналітичних відношень.

Вивчення засобів посесивності, розкриття особливостей уживання в художніх текстах становить значний науковий інтерес з огляду на їхню частотність. Засоби присвійності в художній літературі посідають особливе місце, тому що вони урізноманітнюють та збагачують емоційне і художнє зображення подій у творі, також забезпечують яскраве змалювання подій, героїв та відношень між ними.

Часто посесив класифікується як відмінок, у багатьох мовах присвійність може виражати родовий відмінок, а присвійні форми презентовані як розряди різних частин мови (в українській — присвійні прикметники, присвійні займенники). Одним із значень родового є присвійність, проте він виконує й інші граматичні функції, що робить неможливим їх ототожнення.

Мета нашої роботи – схарактеризувати особливості використання засобів присвійності в прозі Володимира Лиса. Для її досягнення необхідно розглянути теоретичні аспекти присвійності (посесивності) як граматичної категорії, проаналізувати засоби реалізації присвійності та схарактеризувати мовні особливості творів Володимира Лиса.

В. О. Горпинич кваліфікує присвійність, або посесивність як одну із універсальних понятійних категорій мови, яка позначає відношення предмета до особи, переважно належність предмета особі (*батьків портфель, материна хустка*), виражається